

KASBGA YO‘NALTIRISH ISHLARINI TASHKIL ETISH

Boratova Dilafruz Korjavovna

Samarqand viloyati Pastdarg‘om tumani

85-maktab Amaliyotchi psixologi

Annotatsiya. Ushbu maqolada kasbga yo‘naltirish ishlarini tashkil etishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilingan. Kasbga yo‘naltirishning mazmuni, maqsadi, vazifalari hamda yoshlarni ongli ravishda kasb tanlashga tayyorlashdagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, ta‘lim muassasalari, oila va jamiyatning kasbga yo‘naltirish jarayonidagi o‘rni, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari hamda mehnat bozori talablariga mos mutaxassislar tayyorlash masalalari ko‘rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari kasbga yo‘naltirish tizimini takomillashtirish va uning samaradorligini oshirish bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: kasbga yo‘naltirish, kasbiy tanlov, kasbiy maslahat, mehnat bozori, kasbiy qiziqish, kasbiy diagnostika, ta‘lim tizimi, yoshlar bandligi, kasbiy kompetensiya, raqamli texnologiyalar.

Bugungi kunda ta‘lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri yoshlarni ongli ravishda kasb tanlashga tayyorlash va ularni mehnat bozorida talab etiladigan mutaxassisliklarga yo‘naltirishdan iborat. Fan va texnologiyalarning jadal rivojlanishi, iqtisodiyotning modernizatsiyalashuvi hamda mehnat bozorida yuz berayotgan o‘zgarishlar kasbga yo‘naltirish ishlarining ahamiyatini yanada oshirmoqda. Har bir insonning kelajakdagi muvaffaqiyati ko‘p jihatdan uning qiziqishlari, qobiliyatlari va imkoniyatlariga mos kasbni tanlashiga bog‘liq. Shu sababli kasbga yo‘naltirish ishlari nafaqat ta‘lim muassasalari, balki oila, jamiyat va davlat tomonidan ham qo‘llab-quvvatlanishi zarur bo‘lgan muhim jarayon hisoblanadi.

Kasbga yo‘naltirish deganda shaxsning individual xususiyatlari, qiziqishlari, qobiliyatlari va mehnat bozori talablarini hisobga olgan holda unga kasb tanlashda yordam berishga qaratilgan pedagogik, psixologik va tashkiliy tadbirlar majmuasi tushuniladi.

Ushbu jarayon yoshlarning o'z imkoniyatlarini to'g'ri baholashiga, kasblar olami bilan yaqindan tanishishiga va kelajakdagi kasbiy faoliyatini ongli ravishda rejalashtirishiga xizmat qiladi. To'g'ri tanlangan kasb insonning mehnatdan qoniqish hosil qilishi, yuqori natijalarga erishishi va jamiyat taraqqiyotiga munosib hissa qo'shishini ta'minlaydi. Kasbga yo'naltirish ishlari uzluksiz ta'lim tizimining barcha bosqichlarida olib borilishi lozim. Boshlang'ich sinflardan boshlab o'quvchilarda mehnatga hurmat, turli kasblarga qiziqish va mehnatsevarlik sifatlarini shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Bu davrda bolalarga turli kasb egalari haqida ma'lumot berish, ekskursiyalar tashkil etish, mehnat darslari orqali amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish maqsadga muvofiq hisoblanadi. O'quvchilar turli faoliyat turlari bilan tanishib borar ekanlar, ularda kelajakdagi kasbiy qiziqishlarning dastlabki elementlari shakllana boshlaydi. O'rta va yuqori sinflarda kasbga yo'naltirish ishlari yanada tizimli va maqsadli tus oladi. Bu davrda o'quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari va moyilliklarini aniqlash maqsadida psixologik testlar, suhbatlar va kuzatishlar o'tkaziladi. O'quvchilarga zamonaviy kasblar, ularning mazmuni, mehnat sharoitlari, rivojlanish istiqbollari hamda ushbu kasblar uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalar haqida batafsil ma'lumot beriladi. Kasblar haqidagi bilimlarning kengayishi yoshlarning ongli ravishda tanlov qilishiga yordam beradi [2].

Kasbga yo'naltirish ishlarida maktab pedagogik jamoasining roli juda katta. Maktab direktori, sinf rahbarlari, fan o'qituvchilari va psixologlar o'zaro hamkorlikda faoliyat olib borishlari zarur. Sinf rahbarlari o'quvchilarning individual xususiyatlarini yaxshi bilganliklari sababli ularga kasb tanlash bo'yicha dastlabki tavsiyalar berishlari mumkin. Fan o'qituvchilari esa o'z fanlari bilan bog'liq kasblarni targ'ib qilish orqali o'quvchilarning qiziqishlarini rivojlantiradilar. Masalan, matematika va informatika fanlari o'qituvchilari axborot texnologiyalari, dasturlash, iqtisodiyot va muhandislik sohalari haqida ma'lumot bersalar, biologiya va kimyo fanlari o'qituvchilari tibbiyot, farmatsevtika va biotexnologiya yo'nalishlarini tanishtirishlari mumkin.

Maktab psixologi kasbga yo'naltirish ishlarining eng muhim ishtirokchilaridan biri hisoblanadi. Psixolog o'quvchilarning temperamentini, xarakter xususiyatlarini, qobiliyatlarini va qiziqishlarini o'rganib, ularga mos kasblarni tavsiya qiladi. Psixologik

diagnostika natijalari o'quvchilarning o'z imkoniyatlarini real baholashiga yordam beradi. Shu bilan birga, psixolog kasb tanlashda yuzaga keladigan ikkilanishlar va psixologik muammolarni bartaraf etishda ham muhim rol o'ynaydi. Kasbga yo'naltirish jarayonida ota-onalarning ishtiroki ham alohida ahamiyat kasb etadi. Ota-onalar farzandlarining qiziqishlari va qobiliyatlarini yaxshi bilganliklari sababli ularga to'g'ri yo'l ko'rsatishlari mumkin. Biroq ayrim hollarda ota-onalar o'z istaklarini farzandlariga majburlashga harakat qiladilar. Bu esa o'quvchining qiziqishi va salohiyatiga mos kelmaydigan kasbni tanlashiga olib kelishi mumkin. Natijada kelajakda kasbiy qoniqmaslik, ish faoliyatida qiyinchiliklar va mehnat unumdorligining pasayishi kuzatiladi. Shuning uchun ota-onalar farzandlarining mustaqil tanlov qilish huquqini hurmat qilishlari va ularga maslahat berishda ehtiyotkorlik bilan yondashishlari lozim. Kasbga yo'naltirish ishlarida mehnat bozori ehtiyojlarini hisobga olish muhim talab hisoblanadi. Hozirgi davrda ayrim kasblarga talab ortib borayotgan bo'lsa, ba'zi mutaxassisliklarning ahamiyati pasayib bormoqda. Axborot texnologiyalari, sun'iy intellekt, kiberxavfsizlik, robototexnika, logistika, ekologiya, yashil iqtisodiyot va raqamli marketing kabi sohalar istiqbolli yo'nalishlar sifatida e'tirof etilmoqda. Shu sababli o'quvchilarga zamonaviy mehnat bozori tendensiyalari haqida muntazam ma'lumot berib borish zarur. Bu ularga kelajakda raqobatbardosh mutaxassis bo'lib yetishish imkonini yaratadi.

So'nggi yillarda raqamli texnologiyalarning rivojlanishi kasbga yo'naltirish ishlarini tashkil etishda yangi imkoniyatlarni yuzaga keltirdi. Turli elektron platformalar, onlayn testlar, virtual ekskursiyalar va masofaviy konsultatsiyalar yordamida o'quvchilar kasblar haqida keng qamrovli ma'lumotlarga ega bo'lishlari mumkin. Sun'iy intellektga asoslangan dasturlar o'quvchilarning qiziqishlari va qobiliyatlarini tahlil qilib, ularga mos kasblar bo'yicha tavsiyalar berish imkoniyatiga ega. Bu esa kasbga yo'naltirish jarayonining samaradorligini oshiradi.

Kasbga yo'naltirish ishlarida uchraydigan muammolar ham mavjud. Ulardan biri o'quvchilarning kasblar haqidagi ma'lumotlarining cheklanganligidir. Ayrim yoshlar faqat mashhur yoki ommaviy kasblarni biladilar, biroq zamonaviy iqtisodiyotda paydo bo'layotgan yangi mutaxassisliklar haqida yetarli tasavvurga ega emaslar. Bundan

tashqari, ayrim hududlarda malakali psixologlar va kasbiy maslahatchilar yetishmasligi ham muhim muammolardan biri hisoblanadi. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun kasbga yo‘naltirish tizimini takomillashtirish, zamonaviy metod va texnologiyalarni keng joriy etish zarur [3].

Xulosa qilib aytganda, kasbga yo‘naltirish ishlarini samarali tashkil etish yoshlarning kelajakdagi muvaffaqiyati va mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi uchun muhim omillardan biridir. Mazkur jarayon o‘quvchilarning qobiliyatlari, qiziqishlari va mehnat bozori talablarini uyg‘unlashtirishga xizmat qiladi. Ta’lim muassasalari, ot-onalar, psixologlar va ish beruvchilar o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, zamonaviy texnologiyalardan samarali foydalanish hamda kasbiy maslahat xizmatlarini rivojlantirish orqali kasbga yo‘naltirish tizimining samaradorligini yanada oshirish mumkin. Natijada yoshlar o‘z salohiyatiga mos kasbni tanlab, jamiyat taraqqiyotiga munosib hissa qo‘shadigan malakali mutaxassislar sifatida shakllanadilar.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2021. – 320 b.
2. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution and the Future of Work. – Geneva: World Economic Forum Publishing, 2021. – 256 p.
3. Ishmuhammedov R., Abduqodirov A. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: O‘qituvchi, 2022. – 284 b.